

פרשת ויקהל

(ע"פ הרב יהונתן גפן)

הפרשה פותחת במצוות שמירת השבת: "שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קֹדֶשׁ, שַׁבַּת שְׁפֹתוֹן לַה', כָּל הָעֲשֵׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת" (שמות, לה: ב). המפרשים שואלים: מינוח התורה במשפט הזה דורש הסבר; התורה הייתה צריכה לומר "שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה" בצורת פועל פעיל, במקום "תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה", בבצורת פועל סביל. (עיין בפרשת יתרו, כ: ט, שבה התורה אומרת, "שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲבֹד", לעומת פרשת כי תשא, לא: טו, שבה כתוב "שִׁשֶּׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה")

הם מסבירים שהתורה מלמדת אותנו על הגישה שצריכה להיות לאדם, שתאפשר לו בעוז רוח להימנע מלעשות מלאכה בשבת. במשך כל השבוע, האדם נדרש לעבוד כדי להרוויח את פרנסתו, והוא אינו יכול לשבת באפס מעש, ולקוות שהקב"ה יספק לו את כל הנדרש. דרושה ממנו השתדלות, כי זהו החוק שהקב"ה הנחית על האנושות, אחרי חטאו של אדם הראשון. אולם, מאמציו אינם הסיבה להצלחתו, אלא הקב"ה הוא המקור היחיד.

בשבת, הקב"ה דורש מאתנו להימנע מפעילות יצירתית, ולהודות על כך. עלינו להפנים שכל עבודתנו בשבוע, אינה אלא חלק מהחוק המוטל עלינו לעבוד. אולם אם אנחנו מגיעים למסקנה שמאמצנו הפיזיים הם מקור פרנסתנו, יהיה לנו קשה מאוד להימנע מלעבוד בשבת. נחשוב שכל שאנחנו עובדים יותר, נרוויח יותר, ולכן הגיוני לעבוד בשבת כשם שעובדים בכל השבוע. כמענה לעמדה השגויה הזאת, התורה אומרת לנו, שעלינו לראות את עבודתנו בצורה הסבילה – שבאמת, אין אנו עושים את העבודה, אלא היא נעשית עבורנו. הקב"ה, כביכול, עושה את העבודה, ומספק לכל אחד את פרנסתו. אם מקבלים את הדברים, יהיה קל יותר להימנע מלעבוד בשבת, כי אנו קולטים שהעבודה אינה הגורם הישיר לפרנסה (עיין "טללי אורות, פרשת ויקהל, דף 279, ו"דרכי מוסר", פרשת ויקהל, דף 136-7).

נראה שהלקח הזה אינו מוגבל להימנע מביצוע שלושים ותשעה המלאכות שהתורה אוסרת. קיים איסור מדרבנן **לדבר** על מלאכה שאנו מתכוונים לבצע במשך השבוע (שולחן ערוך, אורח חיים, סימן ש"ז, סעיף א. יוצא מן הכלל היא מלאכה הקשורה עם מצוה כל שהיא). דיבור כזה מוכיח על חוסר הערכה מהלקח של השבת, שהקב"ה הוא המספק את הפרנסה. זאת ועוד, אמנם ניתן טכנית לחשוב על מלאכה בשבת, אבל ראוי לשבח להימנע לחלוטין ממחשבות כאלה (סימן ש"ו, סעיף ח). רמה כזו משקפת הערכה אמיתית על איך מהווה השבת השתקפות לעובדה שהקב"ה מנהל את העולם, ושמחשבותינו על מלאכה אינן מוליכות לשום רווח.

הרעיון הזה מוצג בגמרא במסכת שבת: הגמרא מספרת על איש צדיק שבשבת ראה חור בגדר השדה שלו. הוא חשב לתקנו מיד אחרי השבת, ואז הוא נזכר שהיום שבת, והרגיש אשמה על שחשב על מלאכה בשבת. כסימן חרטה, הוא החליט מעולם לא לתקן אותו גדר, וכתגמול, אירע נס, וצמח שם עץ צלף, שסיפק פרנסה לו ולמשפחתו (מסכת שבת דף קנ: עמוד ב, לפי פירוש הט"ז סימן ש"ז, סעיף קטן י"ד).

על סיפור זה נשאלו בגמרא שתי קושיות: ראשית, מדוע הוא נמנע מלתקן את הגדר לעולם – מה הרוויח בזה, ואיך היה הדבר אמור לתקן את הטעות הראשונה? שנית, מה הייתה המשמעות של התגמול שהוא קיבל? איך הווה הדבר מידה כנגד מידה להחלטתו לעולם לא לבנות מחדש את הגדר?

נראה, שאנו יכולים לענות לשאלות האלה על פי העיקרון שאנו דנים בו. כשהצדיק ראה את הגדר, הוא חשב לתקנו, וזמנית שכח את לקח השבת, שהקב"ה הוא המקור לפרנסה, ושמאמצי האדם אינם שווים דבר, ללא עזרתו. כדי לתקן את "טעותו", הוא החליט לא לתקן את הגדר לעולם, בדרך זו הוא המחיש שהוא באמת מודה, שמאמצי אינם הגורם לפרנסתו. כגמול לעמדה הזאת, הקב"ה הראה לו במידה כנגד מידה שהוא צדק, והוא סיפק לו מקור הכנסה חדש, פרי הצלף, בלי שום השקעה של האדם עצמו! הדבר מוכיח שהקב"ה מסוגל להעניק לאדם את פרנסתו בלי להתחשב במאמציו.

במשך השבוע, קשה מאוד להרגיש, שמאמצי האדם אינם המקור האמיתי לפרנסה, ושהקב"ה הוא הספק היחיד. השבת מספקת לאדם את ההזדמנות לראות בבירור, שבסופו של דבר, כל מאמציו הם מיותרים (כפי שציינו מקודם, אין המשמעות שלא מוטלת עלינו חובת ההשתדלות – אחרי חטא אדם הראשון, קיימת גזירה על האדם ש"בַּיָּעַת אֶפְיָהּ תֹאכַל לָחֶם"). ביום השבת, עת ששאר בני האדם בעולם ממשיכים לשאוף להשיג את פרנסתם על ידי מאמציהם, יהודים שומרי מצוות נחים מכל הפעולות האלה, ומודים שהקב"ה מנהל את העולם, בלי עזרתו של האדם. כפי שראינו, העמדה הזאת אינה מבטאה את עצמה רק בהימנעות מעשיית מלאכה, אלא אפילו בהימנעות מלדבר על מלאכה. הרמה הגבוהה ביותר היא אפילו להימנע לדבר על מלאכה שאנו חייבים לעשות. כל האיסורים האלה נועדו להחדיר בנו את ההבנה שההתגשמות של כל הישגינו במשך כל השבוע קורית רק בגלל שכה רצה הקב"ה.